

JYSK OG JYDERNE

JYDEN SØREN

Søren viser rundt i sin have. Vi går langs stier, gennem grønne tunneler og forbi hans smukke hus, en gammel præstegård fra 1886, fint istandsat. Sørens præstegårdshave er kæmpestor, så stor som en fodboldbane. En hektar eller to tønder land. Men Søren synes, at der er for meget græs i haven, så han har store planer med den. Græsplænen skal graves op, og der skal være store, kæmpestore bede med blomster, så han kan plukke en buket til august.

Sørens have ligger lige ved siden af Thise Kirke, oppe i Salling, halvøen nord for Skive i Midtjylland. Fra haven er der kig til Hvalpsund, Limfjorden, eller *æ fyw'r*, som Søren siger. For Søren snakker jysk, *rejti jysk*, sådan helt naturligt, som han går rundt der i sin have.

Søren Vester er DR's nye Søren Ryge Petersen, der i sit program *Søren Vesters Have* viser seerne rundt i sin have, mens han fortæller om den og giver gode råd. Søren Vester er også designeren fra DR's program *I hus til halsen*. Det er ham, der får dødkedelige huse til at se fuldstændig fantastiske ud. Nu tryller han så sin egen

forsømte baghave om til en fantastisk oase derude på landet, ude i det nordvestlige Midtjylland.

Søren snakker meget, altså Søren Vester, og han snakker jysk, meget mere jysk end den anden Søren, Søren Ryge. I en udsendelse står Søren midt i et af sine nu næsten helt udsprungne bede og rører ved en høj gul blomst. Det ligner lidt en rapsplante på afveje, men det er en gul sennepsplante, siger Søren, eller en agersennep, som nogle seere har belært ham om. Ukrudt, som han skal se at komme af med. Det er Søren nu ikke meget for, men han hiver alligevel i en af dem og udbryder *dæ·jo e't møj råj ve* 'der er jo ikke meget rod ved'. Stænglen er nem at få op. Og Søren *klepe kan'te* 'klipper kanter', og han *law'e be·e* 'laver bede', sådan som de nu gør oppe i Salling.

Sprog er en vigtig del af vores identitet. Vi er det sprog, vi taler. Vores sprog fortæller, hvem vi er. Det afslører, hvor vi kommer fra. Alle danskere kan høre, at Søren Vester kommer fra Jylland. Ja, nogle seere vil måske have svært ved at forstå ham, men Søren får altså lov til at tale sit jyske på landsdækkende tv. Uden undertekster.

Søren ser ud til at være i sit es. Sørens måde at være på og hans jyske sprog tone virker autentisk på os seere. Måske synes nogle endda, at Sørens sprog lyder lidt eksotisk. Men er jysk virkelig eksotisk?

Søren Vester gør sig øjensynlig ikke til, heller ikke sprogligt. Han tror ikke, han er noget, og han tror i hvert fald ikke, at han er bedre eller ved mere end os seere,

tværtimod. Han bedyrer for eksempel, at folk bare skal give sig i kast med deres egne haver, *dæ· æ' ånt in å prøw'e* 'der er ikke andet end at prøve det'. Og finde ud af, hvad der så sker.

Vores sprog fortæller også, hvem vi gerne vil være. Vi skifter sproglig ham, når situationen kræver det. Søren taler for eksempel mere jysk i sit eget haveprogram end i boligprogrammet *I hus til halsen*.

Men som altid: ingen regler uden undtagelser. I et af afsnittene af *I hus til halsen* hjælper Søren Vester Henny og Birger med at gøre deres hus i Durup mere præsentabelt. Durup er Søren's fødeby midt i Salling, og han slår straks over i sit jyske, da han møder sine forældre til fællesspisning på Durup Kro. Han snakker også jysk med den gamle tekstilforhandler, mens de sidder og spiser stegt flæsk med persillesovs. Ejendomsmægler Line Franck fra Århus og tømrer Dennis Lindequist fra Odense er helt benovede, men har svært ved at forstå ham.

Det er nu heller ikke, fordi Søren Ryge *slæt it* kan tale jysk. I et af programmerne møder han sine gamle skolekammerater, naboer og venner i Agtrup, lige syd for grænsen. Her boede Søren Ryge som barn, mens faderen var skolelærer på den dansksindede skole. Søren Ryge samler ind til *synnejysk kaffeboe* 'sønderjysk kaffebord', og egnens kvinder bringer alskens kager og bagværk til bordet, mens Søren Ryge helt uproblematisk skifter mellem rigsdansk, sønderjysk og tysk, alt efter hvem han taler med. For sådan gør de i Sønderjylland.

IND MED FLASKEN

Indrømmet. Jeg er selv lidt af en skabsjyde. Når jeg snakker med moster Marie fra Salling, taler jeg jysk, siger min mand. Så siger jeg *majet* eller ligefrem *møj* i stedet for *ma·ð* 'meget'. Det kommer helt af sig selv. Jeg tilpasser mig moster Maries sprog. Lidt. For hun taler jysk, ægte jysk.

Jysk var den version af dansk, jeg voksede op med, da jeg allerede som baby begyndte at holde ferie i Danmark sammen med min familie. Min mor er nemlig 'hollænderbarn'. Hun er altså et af de 5-6.000 børn fra Holland, som Røde Kors efter Anden Verdenskrig sendte til Danmark for at blive fedet op og få frisk luft.

Min mor boede hos en rar familie med gård i Salling, og det livsnødvendige ophold, fuldt af kærlighed og omsorg, blev starten på et livslangt tæt venskab. Ja, hun fik en ekstra familie ud over sin egen i Rotterdam. Siden da besøgte hun familien i Salling mange gange, og da hun selv fik familie, fulgte vi gladelig med. Hver sommer. Også vi fik en ekstra familie i det jyske land. En mormor, en morfar og en masse mostre. Der i Salling, hvor blæsten går frisk over Limfjordens vande.

Min mor kommer jævnlig på besøg i Danmark, og når vi besøger plejesøstre, taler de jysk sammen. Deres måde at tale på lyder trygt og hjemligt og får mig straks til at tænke på vores sommerferier ude på landet her i Jylland. På frisk, varm mælk fra koen, som godt nok skræmte os bysbørn en smule. Måltider med hjemmebag som *hwe·rbrø* 'hvedebrød', som hos mormor var en

slags kringle med remonce og rosiner i, *fjæ'tebrø* 'fedtebrød', nogle lækre småkager med glasur på, og *æw·lkå·g* 'æblekage', der med sin enorme mængde blødpisket fløde var en helt anden omgang end vores egen hollandske æblekage, der både havde fast form og knap så meget fløde.

Også nu løber tænderne i vand på mig: Vi fik hjemmelavet ribssaft, hjemmesyltede agurker og mormors helt uforglemmelige frikadeller. Sprøde på overfladen, bløde i midten. Vi spiste, til vi sprak. Døgnet rundt.

Med alderen begyndte jeg at følge med i min mormors og morfars faste rutiner. Min morfar lyttede altid til *Radioavisen* klokken 12 og gerne så højt, at hele gården kunne lytte med. Jeg husker, at radioværten talte helt anderledes. Hans dansk lød fremmed i forhold til min morfars og mormors jyske. Som om radioværten kastede op.

Min interesse for dansk, og specifikt for jysk, har senere gjort mit ophold i Danmark permanent, og jeg har nu i over halvdelen af mit liv boet og arbejdet i Århus. Mit dansk er ret beset hverken fugl eller fisk. Måske lidt jysk, skal jeg tro mine kolleger i København. Og det gør jeg gerne!

Skarpe lyttere fornemmer dog en svag accent, eller rettere sagt, de kan ikke placere mig et konkret sted i Danmark. Danskere elsker ellers at afkode hinandens sprog. De er i udgangspunktet nysgerrige på, hvem de står og taler med. Hvor deres samtalepartner kommer fra. Og om de måske har fælles bekendte.

Ifølge en ældre kollega har mit sprog intet tegn på en bestemt dansk dialekt. Mit sprog mangler simpelthen ethvert særpræg, der kunne afsløre, hvor præcis i Danmark jeg er født og opvokset. For det er jeg selvsagt ikke. Går gættekonkurrencen alligevel i gang, ender det som regel med, at folk placerer mig i Sønderjylland eller på Bornholm. Lige ud til Danmarks grænser til det store udland. Men altså stadig Danmark. *Så de gåt nåk!*

Sådan en skabsjyde, en hollænder med interesse for jysk, er nu i gang med at skrive en Tænkepause med titlen *Jysk*. Og mangan en jyde ville måske ryste på hovedet. For ja, jeg har godt hørt en fugl pippe om danskernes måske lidt halvironiske – og så måske alligevel halv alvorlige – leveregler, som den dansk-norske forfatter Axel Sandemose kaldte Janteloven i sin roman *En flyktning krysser sitt spor* fra 1933.

Sandemoses fortælling kredser om de sociale spilleregler, han oplevede under sin opvækst i et arbejderhjem på Mors i Nordvestjylland. I bogen ser hovedpersonen Espen Arnakke sine forældre slide sig gennem livet og et fællesskab, der afstraffer enhver, der står ud fra mængden. Alle i Jante, den fiktive by med det tætte men klaustrofobiske fællesskab, skulle helst være så ens som overhovedet muligt. Der var ikke plads til særegenhed. Ingen skulle tro, de var mere end andre.

Dette regelsæt, ironisk eller ej, har under hele skriveprocessen siddet på min ene skulder. Det har uafbrudt hvisket: Du skal ikke tro, at du *er* noget. Du skal ikke tro, at du ved mere end os. Så jeg har næsten bogstavelig talt

skrevet mig bag øret, at jeg ikke er noget, og at jeg ikke er klogere eller bedre end nogen. Jeg kommer heller ikke til at le ad nogen.

Jysk har spillet en central rolle i mit liv som forsker. Det startede med et universitetsstudium i Skandinavistik i Amsterdam, Holland, og endte med et speciale om sprogbrug og sprogholdninger i Salling, Midtvestjylland. Specialet blev starten på en forskningskarriere ved Aarhus Universitet, og et liv i Danmark. I dag er jeg redaktør på Jysk Ordbog og lektor i dansk sprog.

Så jeg ved da lidt om jysk. Og jeg kan nok lære jyderne – og alle andre danskere – noget om jysk, om hvad jyder går rundt og siger, eller netop ikke siger. Om at jysk også i dag er forskelligt, alt efter om det er *nueren-fywrs*, *wæsterfræ'*, *kro-njysk hælle synnejysk*. Om at jyder aldrig er i tvivl, når de hører en københavner, og omvendt. Om hvorfor jyder lyder troværdige, mens københavnsk klinger smart og cool.

Det skal selvfølgelig vise sig, om jeg duer til noget.